

hagyjuk magunkban a kaput, hogy újabb és újabb dolgok eszünkbe jussanak, nem állítunk tabukat, mesélünk másoknak is; a fényképet nem a fiókba, hanem a falra tesszük.

Tavaly nyáron az óbudai Fő téren, Horváth Virgillel könyörögtünk Ancsikának, hogy énekelje kedvenc skálázásunkat, amit a *Koldusopera* szünetében hallgattunk a folyosón, és amit énektanárától, Holczer Irmától tanult. Az ablakokban mint képkeretben megjelentek a három fejek, egy értetlenkedő, egy dühös és egy, aki azt mondta, hogy mi is voltunk fiatalok, és kérte Ancsikát, hogy folytassa. Ma Marosvásárhelyen zenés darabra készülve húsz fiatal színész és főiskolás énekliregelenként, hogy Maria Callas vagyok.

Egy ember addig él, amíg tudjuk, hogy mi az, amit tőle tanultunk, illetve tanulhatunk, ha eszünkbe jut. Nem ismertem Major Tamást, de tanultam tőle, mert ismerem Székely Gábort; nem ismertem dédnagyanyámat, de főzöm a levest, amit ő főzött. Add tovább, számár a végállomás!

„...és Balga itt talál az ágon, / azt gondolt-
ja som vagyok...”

A som fanyar gyümölcs. Kicsit édes, aztán összehúzza a szájpaplásunkat, könnybe lábad tőle a szemünk, megborzongunk, elnevetjük magunkat, és újabb marékért nyúlunk. Mohón. Ancsikáról bármikor könnyedén el tudtam hinni, hogy som. Vagy hús, vagy hal, vagy csodahal, vagy medve, vagy pillangó, vagy markotányosnő, vagy balerina, vagy Maria Callas, vagy mindez együtt. Túl az emberi hiányon a hideg agyú rendező azt kérdezi, kire fogja osztani ezeket a szerepeket. Érzelmesen azt állítjuk: minden ember pótolhatatlan, világosabb pillanatainkban tudjuk, hogy minden megtörténik nélkülnk is. Megpróbáltam tehát szárazon - érzelemmentesen! - végiggondol-

ni, kivel helyettesíthetném Ancsikát a somszerepekben:...nagyon jól eljártssza, csak nem teszi könnyedén spárgából a nyakába a lábát; ...meg-nevetet, de nem tudja elénekelni; ...elénekl, de azt a nehéz jelenetet nem biztos, hogy „elbírja”; ...bohócmaszkot fest, de nem bohóc; ...bohóc, csak nem ríkat meg; ...eljártssza, elénekl, eltáncolja, bohóc is, akkor meg hiányzik a bokorról a tüske. Ennyit a pótolhatóságról. Akit megbántottam volna, azt biztos nem ismerem.

Ismerem azonban Donna Rositát, aki arról álmodozott, hogy esküvőjén majd hosszú rózsaszín fátylat húz maga után, és aki hajnalban egy átdolgozott vagy átmulatott éjszaka után mindannyiunkat lenyűgözve hazafelé is kisminkelte magát. Ismerem Almaviva grófnő dús és gazdag nőiségét, amivel nemcsak Cherubint, de a nézőtérben ülő férfiakat is elcsábította. (Vö. Simon Balázs befogadói élményével.) A Postamesterné néma szolgálólányát, aki ijedtében faltól falig verődve a biliárdasztal alá menekült, olyan leleménnyel, hogy azt még a neves kritikus is dicsérettel említette. Persze ezt - mint annyi mást - sem én találtam ki. Hanem a színész. „Hogyisne, majd Franciaországból hozatjuk a gyereket, hogy úgy beszéljen zsözsözső!” (Donna Rosita) Ismerem a hangját, de nem mindig ismerem fel, amikor hallom, hogy egyszerű színészeket nagyszerűen szinkronizál. A nevetésnél mindig lebukik, az világgraszoló és eltéveszthetetlen. Ismerem Lucyt, aki hússzor is újramezta a nehéz Weill-operaparádiát, és halálra szekírozott, mert önmagával volt elégedetlen.

Akaraterő, akaraterő, akaraterő. A miénk mindig kevesebbnek bizonyul az övénél. Napi két óra callanetics-torna, egymás után!, teljes átalakulás. Maga után vonzotta az Új

Színház női gárdáját, de mi nem alakultunk csak lemorzsolódtunk. Akaraterő. Bár jutna eszünkbe akkor is, amikor csúfosan nyavalygunk egy fogfájás miatt. „A próbát sikerrel csak az állja ki, aki egész életén át készül rá.” Ez a nagybátyám füzetéből van, ő is kiállta. Ilma is, aki nemcsak jókedvről, egészségről, földi szerelemtől és életről tudott sokat, de arról a mindent elfogadó szeretetről is, ami örökre összefűz, és ami miatt vissza kell futni a kúthoz, hogy pogácsát dobjunk annak, akit szeretünk. Hátha éhes.

„... Balga lelkem, egy pogácsa, / Nesze, itt van, nézd galambom, / Ezt itt hagyom neked...”

Decemberben a Bárka Színházban egy próbán marhaskodtunk, és egy éjszakai repülés hangulatát próbáltuk megteremteni. Egyszer csak elment az összes fény, és ami-kor hozzászóltam szemem a sötétséghez, megláttam, hogy Ancsika rózsaszín masnis ruhában, nevetető és meghökkenítő energiával zümmög, mint egy méhecske, és repdes, mint egy lepke, fittyet hányva arra, hogy vaksötét van, és nem látja senki. Éppolyan tehetséggel és részletező pontossággal, mint ahogy egyszer egy nyári kertben, játék közben három mozdulattal elmutogatta Garfield kalandjait az Alpokban.

Ezek emlékek, finoman szól' a, a teljesség igénye nélkül. Lényegesegek vagy lényegtelenek, mindegy. Fontosak. Na. Gyűjtjük az emlékeket, adjuk tovább, ne legyünk számarak, ne legyen végállomás, nincs kész a lel-tár, mondogassunk sok ilyen történetet, hogy sok-sok szín legyen a név körül: Prókai Annamária.

NOVÁK ESZTER

SOLTIS LAJOS (1950-2000)

Töredékek egy színészberről

Hepehupás, süppedő, fehér színpad, a nézőktől alig karnyújtásnyira enyhén megdöntött asztal, rajta karos gyertyatartó, a pislákoló fényben, pokrócba bugyolálva mogorva szakállas férfi olvas: Andrej a Harag György rendezte *Három nővérben*. Natasa (Ábrahám Irén) fecseg, korholja férjét, hogy pazarolja a gyertyát, rongálja a szemét, végül a könyvet is elveszi tőle - Andrej szótlanul tűr, s egyre mélyebben burkolódik takarójába. Nem sokkal később robban a lefjótott feszültség: a Prozorov fiú ordítva, magából kifordulva a süket Ferapontnak panasolja el csalódottságát, keserűségét. Soltis Lajos színészi lényének két szélsőséges jellemzőjét, szelidségét és vadságát néhány perc leforgása alatt mutatta fel 1978-ban Újvidéken.

Ebben a szerepben láttam őt először színpadon.

1972-ben Vámos László osztályában végzett, játszott Szabadkán, Újvidéken, s amikor Harag Andrej szerepére hívta, épp az Újvidéki Rádió együttesének tagja volt. Ha éppen nem próbált és nem játszott, böllérkedett, s egy kisvendéglőben szakácskodott. Vagy otthon, Kavillóban a családnak segített a gazdaságban.

Soha nem szakadt el a földtől, a falutól, a tanyavilágtól. Beszédében is megőrizte szűkebb környezetének hangzóit, diftongusait; szekálták is érte pesti főiskolás társai, de pályatársai is.

Az otthonhoz, az övéhez való hűség indíthatta arra, hogy Hernyák Györggyel, Kovács Frigyessel, Földi Lászlóval és Csipak Andreával közösen megalapítsa a Tanyaszínházat, amelynek másfél évtizeden át játékos, rendezője, vezetője, lelke, motorja, mindenese volt. Fiatal színészekből, főiskolásokból, amatőrökből évente más-más produkcióra toborozták az alkalmi társulatot, amely csacsifogaton járta a bácskai tanyavilágot, ellátogatott a horvátországi és szlovéniai szórványtelepülésekre, sőt Magyarországra is. Vásári komédiák váltakoztak Shakespeare- és Molière-feldolgozásokkal, és az évek során kialakított sajátos tanyaszínházi stílusban egyaránt meg tudott szólalni a *Csapodár madárka* és a *Csongor és Tünde*, a *holdbéli csónakos* és a *Falstaff*.

Magától értetődő, hogy a kavillói bemutatóra Soltis főzte a híres birkapörköltet. Ezek a bemutatók s vidékjárások éve ken keresztül

Fejes György (Gajev), Rombányi Ibi (Arkagyina) és Soltis Lajos (Lopabin) az újvidéki Cseresznyés kertben

a vajdasági magyar értelmiségiek szabad és kötetlen találkozására adtak alkalmat.

1979. Újabb Harag-rendezés, a *Cseresznyés kert*, amelyben Soltis Lopahint játszott. Második felvonás: a szereplők bevonulnak, elől Ranyevszkaja és Gajev, utánuk Lopahin, őket követik a többiek. Többször megkerülik a színpadot, majd kezdetét veszi a piknik. Gajev és Ranyevszkaja egy gazdátlan, kétkerekű homokfutóra ül fel, velük szemben világos öltönyben, fehér mellényben, nagy csokornyakkendővel áll Lopahin. Hosszú csend után Soltis kiveszi mellényzsebéből aranyóráját, felkattintja, megnézi, komótosan visszateszi, s hirtelen mozdulattal elkapja a kocsi rúdját, mint egy ringlispílhajtó, megforgatja a két agg gyereket, s nyugodtan, csendesen felszólítja őket: a birtokvásárlás ügyében most már igazán határozni kell. Alázat és büszkeség, erő és gyengédség ötvöződött e mozdulatsorban.

Egy másik felejthetetlen pillanat a harmadik felvonásból: Soltis Lopahinja, amikor visszatér az árverésről, enyhén kapatos. Szomorúság és elégedettség bujkál a hangjában, amikor bejelenti, hogy övé a birtok. S amikor mindenki otthagyja, egyetlen rántással, lábánál fogva felkap egy székot, s azzal kezd táncolni. Egyedül.

Két Harag-előadás között a *Godot-ra várva*. Szabó István szabadkai rendező 1980-ban vitte színpadra Újvidéken Beckett drámáját, amelyben Vladimirt Bicskei István, Estragont Soltis Lajos játszott (Pozzo: Venczel Valentin, Lucky: Pásthly Mátyás). Színhely: manézs, műfaj: clowniáda. Bicskei és Soltis addig is, azután is gyakran voltak partnerek, de talán a *Godot*-ban lehetett leginkább érezni: minden rezdülésükben egyek. Kivételes kettőst alkottak. Hatalmas, ormótlan

cipőben, szokványos bohócmezben csetlettek-botlottak, arcuk kifestve, Beckett szövegének interpretálása közben pontosan kigyakorolt akrobata- és bohócszámokat adtak elő. Mégsem veszett el a dráma filozófiája, tragikum, mélysége és fájdalma.

A harmadik Csehov-produkció: a *Ványa bácsi*. Húsz év után nemrég Kolozsváron, a Harag-émléknepok alkalmából újra láttam az előadást videón. Ma is gyönyörű. Benne az a kettősség, ami szinte minden Soltis-alakítást jellemzett. Az első felvonásban mint Asztrov felszabadultan, viháncolva bolondozott, ugratták egymást Bicskeivel (Ványa) és Pásthlyval (Tyelegin). Haraggal kitaláltak egy jellegzetes mozdulatot: Soltis úgy vitte az orvosi táskát, mintha zsákot cipelne: vállára vetve. S amikor a negyedik felvonásban Asztrov távozik, Soltis búcsúja - vállán a táskával - egy álmvilágtól való végleges elszakadás fájdalmát fejezte ki.

A világ egyre kevésbé volt arrafelé (is) álmvilág. Soltis sokat játszott és sokat rendezett. Számos vajdasági drámaíró művét segítette színpadra színészként is, rendezőként is. Születtek szép munkái, de akadtak kevésbé sikeresek is. Feszültséggel terhes évek voltak ezek, s 1989-ben valami eltörött: Soltis otthagyta a színházat, autószerelő lett.

1990-ben véletlenül (?) találkoztunk: a taxisblokád napjaiban családomtól, barátaimtól elvágyva az egri kórház traumatológiáján feküdtem, amikor felbukkant ágyamnál Bakody Józseffel (az egri *Vízkereszt* Böffenje és Keszege). Ő lett a leghűségesebb látogatóm.

Visszatért persze a színházhoz, nemcsak Egerben, hanem otthon is, s a legnehezebb időkben akadémiai növendékeivel tartotta a lelket a színházban és a színházlátogatókban. Ekkortájt egy interjúban így vallott: „olyan a viszonyom a közönséggel, mint egy jó szeretővel; minél többet adok neki, annál többet kapok tőle.”

Aztán a politika és a háború őt is Magyarországra hajtotta, s néhány évig csak a helyét kereste. Fontos szerepeket játszott Veszprémben - ahol a leghosszabb időt töltötte -, de aki ismerte vajdasági munkásságát, tudta: alakításaiból valami hiányzik.

Csak sokára kezdett magára találni. Amatőrrendező-tanfolyamokon tanított, ismerős közegben, hiszen majdnem azt csinálhatta, amit a Tanyaszínházban. Többször megfigyeltem: nem elsősorban a színházi alkotás fortélyait oktatta, sokkal inkább emberségből adott leckét. Próbálkozott a Bakony fennsíkján is vándorszínházat létrehozni, de vagy a homokhoz szokott ember mozgott idegenül a hegyek között, vagy a levegőben volt valami, ami meggátolta, hogy kísérlete beérjen.

Találkozott azonban egy ambiciózus társasággal, a Sitkei Színkör tagjaival s vezetőjükkel, Nagy Gáborral. Velük egy csapásra szót értett, s az egyik legeredményesebb, legeredetibb alternatív színházat teremtették meg. Munkáikban egészségesen ötvöződtek a falusi színjátszás hagyománytisztelése és az avantgárd színházi formák.

Bekövetkezett szerep és színész nagy találkozása is: Miholka és Soltis eggyé vált a Merlin Színház előadásában. *A Márton partizeljő fázik*

még csak regény formában létezett, amikor Lengyel Pál rendezővel már biztosak voltunk benne: ha a prózából végül darab lesz, Miholka Soltisnak kell játszania. Hamvai Kornél Amerikából e-mailezte a készülő jeleneteket, hónapokon át folyt a szövegegyeztetés és ezzel párhuzamosan a szereplőkeresés, többször változott a teljes szereposztás, beleértve Soltist is, de az ő személyéhez mindig vissza-visszatértünk.

Megszületett az előadás. Jordán Tamás fantasztikus alakítása. S a felfedezés: Soltis Lajos Miholkája. Sokan akkor ismerkedtek a színész nevével, mások örömmel nyugtázták: helyére került egy tehetséges ember. A produkció második éve volt műsoron, egyre érettebbé vált, egyre több színe lett, s az alkotók azt tervezték: ha évente csak néhányszor, de ezt az előadást nagyon sokáig akarják még játszani.

A terv teljesíthetetlen marad: Soltis Lajos három sitkei társával életét vesztette egy autóbalesetben. Vétlenek voltak. Az Isten - érthetetlenül - a vétleneket bünteti.

Miholka egy helyen azt mondja: „Márton kartárs, hogyha meghalok, talán a lányom is hazajön Kanadából. A temetésemre hazajön. Es nagyon szép temetést akarok a kedvéért. Es én magát kérem fel, hogy mondja meg neki akkor, felismeri majd a kicsi kezéről, ilyen kicsi keze van neki... hogy... az istenfáját... hogy ismert engem, és nem voltam én rossz ember mindent összevéve.”

Márton kartárral állíthatom: Soltis Lajos nem volt rossz ember, mindent összevéve

NÁNAY ISTVÁN

HANK() ATTILA (1961-2000)

A horgászok temették el

Nem volt országosan ismert művész. Színész volt. A barátom. Még a Nemzeti Színházban ismertem meg, amikor végzős főiskolásként ott töltötte a gyakorló éveit. Nemrégiben előkerült egy fénykép abból az időből, amikor a Nemzetiben negyvennél is több ifjú színész jött össze - hála Vámos László fiatalító buzgalmának. Ezen a fotón még egy cérnavékony srác nevet teli szájjal; kérdeztem is később Attilától: hogyan lett a szép alakú kölyökből kövér férfi?

Ő meg, amikor ezekre az évekre visszaemlékeztünk, azt ismételte, hogy akkor szerette igazán a színházat, amikor ott még csapatszellel volt. Úgy érezte, hogy hasonlóan gondolkodó, érző fiatal emberek között, velük együtt lehet színházat csinálni. Jól érezte magát köztünk, de érdekes, hogy már akkor sem akart vezető színész lenni. Tudta, hogy nem képes egyetlen dologért - még ha az a színház is - akkora áldozatot hozni, mint például a kaposváriak vagy mi Ruszttal Kecskeméten, amikor hónapszám nem jöttünk haza Pestre, mert a színházban éltünk. Visszantekintve azt látom, hogy Attila nem akart - s nem is lett volna képes - olyan szívósan és szisztematikusan felépített pályát bejárni, mint amelyet például az akkor szintén a Nemzetiben evakorlatozó s két

évtized alatt a topra érkező Kovács Adél.

A főiskola elvégzése után másfelé sodródott. Rövid ideig a Vígszínházhoz kötötte szerződés, és néhány évet az Arany János Színházban is eltöltött. Emlékszem rá a Pesti Színház *Ahogy tetszik-jében* mint birkózó Charlesra, illetve az Ács János rendezte *Lear király* Cornwalljára.

Amikor Meczner János színháza összemolult, szabadúszó lett. Meggyőződésem, hogy Attila akkor is váltott volna, ha az Arany János Színház nem szűnik meg. Nem mintha nem szerette volna a színpadi munkát, de a színházat túl kötött, túl szabályozott intézménynek érezte. Kivonta magát a színházi életből, s olyan életformát keresett, amelyben a lehető legkevésbé van kiszolgáltatva egy mechanizmusnak, olyat, amelyben saját maga tudja irányítani az időbeosztását, az életét. Kitalálta magának a szinkronszínészetet.

Ha létezik olyan kategória, hogy szinkronszínész, akkor ő az volt. Jellegzetes rezes, testes hangja sokféle karakter megjelenítésére tette alkalmassá. A színes bőrű szereplőket például legtöbbször ő meg Kertész Péter és Gesztesi Karcsi szólaltatta meg. Győzte a szinkronmunka iszonyatos tempóját. Gyakran kell teljes műszakot végigdolgozni, akár a bányában. Annak a híresen jó

magyar szinkronnak, amelynek ma már a nyomait is alig látni - mert a struktúráját szétverték, s a jó szakemberek eltűntek a pályáról -, ő volt az egyik utolsó mohikánja. Egy harminctagú színházi társulatban van nyolc vezető színész, tizenkét középkategóriájú, úgynevezett karakterszínész, a többinek meg kell köszönnie, hogy ott lehet. Attila a szinkronszíntársulat megbízható derékhadához tartozott, amelynek tagjai bármikor pontosan, professzionális szinten és gyorsan meg tudják oldani feladatukat.

Amikor bekövetkezett a tragédia, az egyik kereskedelmi televízió tudósításában az szerepelt, hogy meghalt Hankó Attila szinkronszínész. Civil barátaim fureszállták, s kérdezték, nem ciki-e a szakmában a szinkronszínész megnevezés. Kapásból azt válaszoltam, hogy ilyen kategória nem létezik. Pedig ő felvállalta a szinkronszínészetet, mert e munka mellett lehetősége nyílt arra, hogy visszataláljon a természethez, a vízparthoz.

Márpedig az ő gyökerei a Tisza-parthoz kötődtek. Édesanyja a gyászjelentésbe azt írta, hogy Attila a Tisza szerelmese. S ez így is volt. Van valami fantasztikus és sorsszerű abban, hogy a baleset is Tisza-hídon történt. Reviczky Gabi a temetésre egy üveg Tiszavizet hozott, amit betettünk a koporsó mellé,